

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) [www. economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua) | № 5, 2020 | 28.05.2020 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.5.89](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.5.89)

УДК 330.341.42

*С. Л. Литвиненко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародної економіки,
Національний авіаційний університет
ORCID ID: 0000-0001-7185-1193*

*Ю. А. Цвик,
студентка кафедри міжнародної економіки,
Національний авіаційний університет
ORCID ID: 0000-0001-7069-9396*

*Т. О. Грицик,
студентка кафедри міжнародної економіки,
Національний авіаційний університет
ORCID ID: 0000-0003-4918-1116*

*О. Л. Гуцик,
студентка кафедри міжнародної економіки,
Національний авіаційний університет
ORCID ID: 0000-0002-4458-9932*

ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ПРОДОВЖЕННЯ КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ

*S. Lytvynenko
PhD in Economics, Associate Professor, Department of International Economics,
National Aviation University*

*Yu. Tsvyk
Student of the Department of International Economics*

*T. Hrytsyk
Student of the Department of International Economics*

*O. Hushchuk
Student of the Department of International Economics
National Aviation University*

CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR UKRAINIAN BUSINESS IN CONDITIONS OF PROLONGED QUARANTINE MEASURES

У статті відзначено, що Всесвітня організація охорони здоров'я на першому етапі поширення COVID-19 не приділила їй необхідної уваги, що спричинило тяжкі наслідки та було безумовно помилковим рішенням. Було розглянуто і проаналізовано вплив пандемії COVID-19 на український бізнес. Зауважено, що багатьом компаніям довелося зупинити свою діяльність, змінювати внутрішні процеси, скорочувати персонал, знаходити нові можливості для реалізації продукції.

Авторами було дано оцінку діяльності українських підприємств різних галузей економіки в умовах карантину. Спираючись на експертну думку було визначено, що найбільш імовірною

буде два сценарії розвитку вітчизняних компаній, більш слабкі підприємства намагатимуться просто втриматись «на плаву» та мінімізувати втрати, тоді як сильніші – матимуть змогу реалізувати нові можливості за час дії карантину. Виокремлено основні проблеми, з якими стикнулися вітчизняні підприємці в своїй діяльності.

Обґрунтовано потребу комплексної державної підтримки бізнесу. Урядові заходи в рамках програми допомоги підприємцям носять несистемний характер та не враховують періоду виходу із кризи. З метою оцінки ефективності нововведень авторами здійснене опитування серед українських бізнесменів щодо ефективності урядових ініціатив, яке виявило відсутність комплексності та всебічного охоплення різних сфер економіки.

Сформульовано антикризові дії для мінімізації впливу пандемії COVID-19 на діяльність вітчизняних підприємств, які повинні полягати у пристосуванні до «нового ринку» в умовах коронавірусної пандемії, реалізації структурних змін, забезпеченні он-лайн роботи, переоцінці фінансування, тимчасовому переорієнтуванню бізнесу, корекції стратегії розвитку, орієнтація на ключові ринки.

It was noted that the World Health Organization did not pay the enough attention at the first stage of the spread of COVID-19, which caused serious consequences and was certainly a wrong decision. The impact of the COVID-19 pandemic on Ukrainian business was considered and analyzed. It was revealed that many companies had to stop their activities, change internal processes, reduce staff and find new opportunities to sell products.

The authors evaluated the activities of Ukrainian enterprises in various sectors of the economy under quarantine. Based on expert opinion, it was determined that two most likely scenarios for the development of domestic companies will be, weaker companies will try to just stay afloat and minimize losses, while stronger ones will be able to realize new opportunities during quarantine. The main issues faced by domestic entrepreneurs in their activities were highlighted. It was noted that most domestic companies were simply not ready for such a crisis, given the work on the verge of profitability. The service business has suffered the most, as well as companies that are closely linked or to some extent dependent on foreign supplies and foreign investment.

The need for a comprehensive state support to business was justified. Government measures under the entrepreneurship assistance program are unsystematic and do not take into account the period of exit from the crisis. In order to assess the effectiveness of innovations, the authors conducted a survey among Ukrainian businessmen, which showed that the abolition of rent affected only 8.5% of entrepreneurs, 23.9% of surveyed businessmen mentioned its reduction by half. Therefore, it should be stated that in most cases, landlords did not meet the companies' needs and did not provide any benefits. This is mainly due to the narrowness of government and parliamentary initiatives which are mostly related to retail, catering, entertainment and sports.

Anti-crisis actions have been formulated to minimize the impact of the COVID-19 pandemic on the activities of domestic enterprises, which should consist of adapting to the “new market” in a corona virus pandemic, implementing structural changes, providing online work, revaluation of financing, temporary business reorientation, development strategy adjustment and focusing on key markets.

Ключові слова: виклики, можливості, бізнес, карантинні заходи, криза, державна підтримка.

Keywords: challenges, opportunities, business, quarantine measures, crisis, state support.

Постановка проблеми. Пандемія коронавірусу COVID-19 накрила світ дуже неочікувано. Навіть Всесвітня організація охорони здоров'я на першому етапі поширення COVID-19 не приділила їй значної уваги, що було безумовно помилковим рішенням та спричинило тяжкі наслідки. До цієї пандемії неможливо було жодним чином підготуватись та передбачити, проте її можливо було локалізувати. Пандемія COVID-19 стала справжнім викликом для бізнесу як в Україні, так і у всьому світі. Українські підприємці стикнулися з суттєвими проблемами, які намагаються нині осягнути. Багатьом компаніям довелося зупинити свою діяльність, в основному це стосується малого та середнього бізнесу. Багато підприємств змушені були змінювати внутрішні процеси, скорочувати персонал, знаходити нові можливості для реалізації продукції. Більш слабкі бізнеси знаходяться в режимі боротьби

за виживання і їх метою є просто втриматися «на плаву» на час карантину. Надалі стає все більш очевидним, що основною задачею для переважної більшості представників українського бізнесу є виживання і по можливості запобігання втрати своїх конкурентних переваг на цільових ринках.

На даний момент, найактуальнішим питанням є пошук шляхів подолання кризової ситуації, з урахуванням специфіки роботи на ринку та залучення державної підтримки українських підприємців в умовах «коронакризи».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує чимало наукових досліджень, які стосуються розвитку окремих компаній та секторів економіки в умовах кризових явищ.

Слід відзначити збільшення кількості публікацій, які стосуються вирішення більш локальних задач, що постають перед конкретними підприємствами чи групами підприємств на специфічних ринках.

Вивченням умов подолання кризових явищ займалися О. Б. Афанасьєва, Т. А. Васильєва, О. Т. Євтух, В. М. Кремень, З. Є. Шершньова, І. О. Школьник, А. М. Штангрет, та ін. Головними дослідниками проблематики антикризового управління підприємств залишаються Ю. В. Бас, О. Ю. Буцька, Т. О. Гаврилко, І. Ю. Спіфанова, А. В. Камнева, В. В. Коваленко, К. В. Мокряк, М. В. Суганяка, О. В. Тимошенко та ін.

Безумовно, зважаючи на динаміку поширення та лавиноподібність нинішньої кризи вона вимагає більш детального дослідження, зважаючи на характерні лише для неї виклики та породжувані нові завдання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Проте, всі ці дослідження не стосуються специфічних умов функціонування компаній саме у нинішніх специфічних умовах. Оскільки нинішня кризова ситуація має характерні особливості.

Метою статті є дослідження впливу пандемії та запроваджуваних карантинних заходів на український бізнес і розробка можливих шляхів виходу із кризової ситуації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідно відзначити, що більшість експертів схиляються до думки за якою кожен окремий бізнес в Україні переживатиме пандемію COVID-19 за одним з двох сценаріїв [1]. Більш слабкі підприємства намагатимуться просто втриматись «на плаву» та мінімізувати втрати і не збанкрутувати, а сильніші – матимуть змогу реалізувати нові можливості за час дії карантинних заходів, тим самим підвищивши власну конкурентоспроможність.

Слід констатувати, що більшість вітчизняних компаній просто не були готові до такої кризи, з огляду на роботу на межі рентабельності, не маючи навіть мінімального запасу міцності. Через ефект несподіваності українські бізнесмени понесли чималі додаткові втрати, яких можливо було уникнути при правильній організації бізнес-процесів та вірності розстановки пріоритетів. За кожен день простою за теперішніх умов втрачається все більше і більше.

За останніми даними соціологічної групи «Рейтинг» [2] за час карантинних заходів 36% з тих людей, які раніше працювали, були змушені піти у відпустку за власний рахунок, а 7% працівників були звільнені та надалі тенденція досить невтішна. Можна припустити, що в подальшому все більша частина малих і середніх підприємств просто не матимуть змоги платити заробітну плату своїм працівникам і згодом будуть змушені припинити свою діяльність.

Значущий вплив від пандемії COVID-19 відчули і бізнеси, які тісно пов'язані, або і певною мірою залежать від іноземних поставок й іноземних інвестицій. Поставки практично припинилися, через це затримки з виробництвом, як наслідок знову ж таки значні фінансові втрати. Ситуація із інвестуванням зараз теж досить складна, оскільки більшість програм перебувають на паузі. Жоден інвестор за такої невизначеності не хоче нести додаткові ризики, а отже інвестори вичікують, щоб зрозуміти яким чином буде розвиватися ситуація у найближчій перспективі.

Для детальної оцінки ситуації безумовно необхідно проаналізувати позицію чільних представників українського бізнесу.

Туристичні агентства та туроператори втратили чи не найбільше за теперішніх умов. Цей бізнес не просто тримається «на плаву», він фактично повністю припинив свою поточну роботу. Через заборону перетину кордонів ніхто із клієнтів цих компаній не бронює поїздки та не цікавиться турами. Єдина складова операційної діяльності цих компаній за теперішніх умов пов'язана із забезпеченням перебронувань, обробкою претензій, скарг та підтриманням інформаційних систем у функціональному стані. На додаток до всього, переважна більшість туристичних компаній змушені були звільнити своїх працівників, так як вони не мають змоги платити заробітні плати і сплачувати податки.

Так, сервіс для планування подорожей TripMyDream вказав, що кількість пошуків авіаквитків почала скорочуватись ще в лютому 2020 року [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**]. Порівняно з груднем, вона зменшилась на 40%. Введення карантинних заходів в Україні в березні та припинення авіаційного сполучення для пасажирів призвело до зменшення попиту на квитки на 90%. Цілком очевидно, що за таких умов ті компанії, у яких немає заощаджень – стають банкрутами. Оскільки у кожного підприємства сфери послуг є фіксовані витрати та зарплатний фонд, чималий обсяг яких у валюті. Більшість цих компаній починає активно скорочувати персонал або відправляти його в неоплачувані відпустки. За деякими прогнозами, навіть після завершення карантину та відновлення польотів, галузям пов'язаним із сферою туризму, може знадобитись від одного до двох років на те, аби повернутись до стану, в якому вони перебували до пандемії COVID-19.

У більшості авіаперевізників у час карантину робота повністю також не припинялася. Керівництво авіакомпанії SkyUp відзначає, що за час дії карантину до служби підтримки надходить приблизно 3000 звернень щодня [4]. Гаряча лінія перевантажена, тому часом пасажирам не одразу вдається зв'язатися з оператором. Також надходять запити на пошту, офіційні сторінки компанії в соціальних мережах. Через те, що їх значно більше, ніж

зазвичай, компанії потрібно більше часу для того, щоб надати зворотній зв'язок. В умовах, що склались, авіакомпанія пропонує безкоштовну зміну дат польоту, незалежно від того, за яким тарифом був придбаний квиток.

Нелегкі часи настали й для представників індустрії пального. Керівник ОККО Group зазначає, що дуже сильно впала реалізація пального у період карантину, аж на 32% [5]. Крім цього падає і ціна самого пального. Через падіння попиту, компанії, змушені були змінювати бізнес-модель, яка б передбачала б скорочення витрат. Складністю є те, що у цьому бізнесі неможливо перевести на віддалену роботу більшість співробітників. В період коронавірусної пандемії було прийнято рішення згорнути всі інвестиційні проекти, мінімізувати маркетингові витрати та інші видатки, які не є ключовими.

Ринок IT зараз розділився на два сегменти, а саме на тих, хто вже отримав серйозні фінансові діри, і тих, хто ще має ресурси боротися, але знаходяться в передкризовому стані, очікуючи погіршення ситуації [5]. Як і на інших ринках, так і на ринку IT-технологій після завершення пандемії очікуються серйозні зміни у перерозподілі часток. Представникам IT-бізнесу доведеться виводити його на новий рівень, реінвестувати в маркетинг, задля того, щоб знайти нові ніші та отримати можливості для подальшого розвитку.

На базі українського медіа-видання AIN.UA нами проведено опитування спеціалістів IT-ніші, щоб дізнатись, як пандемія коронавірусу COVID-19 вплинула на їх зарплати та премії [6]. В ньому взяло участь 2512 робітників провідних компаній. Під час дослідження з'ясувалося, що в більшості випадків коронакриза ніяк не вплинула на фіксовану ставку зарплати або винагороди співробітників. Це підтвердили 56,1% опитаних. Про зменшення фіксованої зарплати на чверть повідомили 9,4% співробітників, а зовсім позбулися доходу – 9,3% респондентів. На 50% менше стали отримувати 8,4% опитаних. Тільки четверту частину від свого колишнього винагороди зберегли 3,2%.

В рамках проведеного нами дослідження, представленого у [6], було виявлено, що деякі компанії застосували альтернативні методи. Відомі випадки, коли фірми поставили перед співробітниками нові завдання і впровадили додаткові KPI, прив'язали зарплату до курсу долара, перевели на відсоток від продажів або на проектну оплату праці. Працівники стверджують, що це і один способів урізання зарплат. Змінна частина винагороди включає бонуси, соціальний пакет та інші додаткові виплати. В ході опитування також з'ясувалося, що трапилося із запланованою надбавкою і як компанії підтримали своїх співробітників. Дуже цікавим є те, що 58,6% респондентів не відчули впливу кризи, а обсяг додаткових нарахунків до їх зарплати не змінився. Для 17,5% загальний дохід став менше, так як роботодавець урізав або зовсім скасував бонусну частину заробітної плати. Отже, представлене у [6] дослідження показало, що навіть найбільш розвинута технологічна індустрія переживає складні часи: люди залишаються без роботи або відчувають значне зменшення надходжень.

З початку поточної кризи ринок первинної нерухомості України втратив 15% продажів. Продажі нового житла фактично зупинилися. Забудовники добувають старі об'єкти та не планують масово нові, оскільки інвестувати в них забудовники не ризикують. Необхідно дочекатися закінчення «коронакризи», щоб ситуація хоч трохи прояснилась і було б зрозуміло в який бік буде рухатися ринок: чи збережеться тенденція до зниження попиту чи буде хоча б мінімальне поживлення [7].

Також, доволі суттєво постраждав від кризи ресторанний бізнес. Адже, за рішенням уряду всім закладам харчування необхідно було припинити роботу. І пощастило тим закладам, які зуміли швидко організувати доставку або мали її ще до початку карантину, оскільки доставка їжі, єдине, що дозволила влада закладам харчування. За прогнозами 10-15% закладів не переживуть кризу, а по закінченню карантину 25% малого бізнесу не відкриється взагалі. Багатьом закладам доведеться змінювати формат, шукати додаткове фінансування та скорочувати витрати, задля того, щоб знову вийти на попередній рівень. Проблема також і в тому, що після закінчення карантину кількість відвідувачів знизиться приблизно на 30-35 %, так як людям буде точно не до відвідування ресторанів чи кафе, а кількість безробітних зросла на 1 млн. осіб, а наразі становить майже 3 млн і ця кількість постійно зростає [7].

Переважна кількість підприємців зазначає, що подальше продовження карантину може призвести до зникнення цілих індустрій. Можна точно стверджувати, що пандемія коронавірусу COVID-19 не пройде безслідно. Повністю запобігти втратам не можна, але їх можна зменшити і попередити банкрутство. Для цього фірмам потрібно максимально оптимізувати свої витрати, а також заручитися підтримкою держави. Складні часи потребують складних рішень. Одним із способів оптимізації є зменшення кількості співробітників. Скорочення персоналу стає звичною практикою для компаній, які хочуть пережити кризу. Видатки на виплату зарплат складають велику частину надходжень. Провідні фірми, такі як Tesla, Uber, Airbnb, Disney та ін. провели масові звільнення у своїх філіях по всьому світу. Інколи цифри сягають десятків тисяч працівників. Головною причиною таких заходів керівники компаній називають прагнення заощадити. Гроші будуть спрямовувати на підтримання бізнесу сьогодні та розгортання виробництва у майбутньому. Суттєве скорочення маркетингових витрат є життєвою необхідністю [8].

Організаційні витрати включають витрати компанії на сплату оренди офісів та податків державі. Оскільки більшість компаній перевели своїх співробітників на віддалену форму зайнятості, офіси та виробничі приміщення пустують. До вирішення цієї проблеми долучився і законодавець. Верховна рада України 30 березня 2020 року на позачерговому засіданні прийняла в цілому законопроект №3275, у якому депутати скасували плату за оренду в деяких випадках, а також ввели інші послаблення для бізнесу в зв'язку з епідемією COVID-19. Звільняються від податків виробники ліків та засобів для боротьби з поширенням інфекції [9].

Було введено наступні послаблення [9]:

1. Для бізнесу, який не може користуватися орендованими приміщеннями на час карантину, скасували плату за оренду на цей період.
2. ФОПам на єдиному податку підвищують ліміти: для 1-ї групи - 1 млн грн., для 2-ї групи – 5 млн грн., для 3-ї групи – 7 млн. грн.
3. Місцева влада може встановлювати податкові знижки за єдиним податком (єдиний податок сплачується до місцевих бюджетів, а не до держбюджету).
4. Мораторій на планові перевірки продовжується до 30 червня, а штрафи і пені за ЄСВ – до 31 травня.
5. В Трудовий кодекс ввели поняття дистанційний та гнучкий режим робочого часу.
6. У Цивільному кодексі продовжили терміни позовної давності і права придбання частки.
7. Продовжено терміни за штрафними санкціями, капітального будівництва, проектних і дослідницьких робіт, а також гарантійні терміни для товарів.
8. Суми, спрямовані на боротьбу з COVID-19 звільняються від податку на прибуток і можуть включатися в податкову знижку.

З метою оцінки того, як діють нововведення, нами також було проведено опитування серед українських бізнесменів [10]. Результати показали, що зовсім скасували орендну плату тільки у 8,5% випадків, про знижку в 50% домовилися 23,9% бізнесменів. Однак в більшості випадків орендодавців не пішли назустріч компаніям і не надали жодних пільг – це підтвердили 37,5%. Керівники підприємств вказали, що це пов'язано з недопрацюваннями законопроекту – в своїй більшості він стосується сфери рітейлу, громадського харчування, розваг і спорту. Однак, це є шансом заощадити для багатьох підприємців

Висновки з проведеного дослідження. Аналізуючи результати проведеного дослідження можна стверджувати, що українські бізнесмени опинилися в складних умовах існування під час пандемії коронавірусу COVID-19.

По-перше, керівникам малого та середнього бізнесу найважче пережити карантин в умовах пандемії без державної підтримки. Хоча Уряд розробив програму допомоги підприємцям, але ці державні заходи є дуже скромними і не розповсюджуються на всі верстви бізнесу, а також пільгові умови діють тільки під час самого карантину і не стосуються посткризового періоду. Щоб врятувати підприємців заходи потрібно розповсюдити і після закінчення карантинних обмежень. Також державним органам, які запроваджують допомогу для середнього і малого бізнесу, потрібно враховувати думку представників компаній. Адже вони краще розуміють свої проблеми і яку допомогу їм потрібно отримувати.

По-друге, підприємствам загалом вижити під час світової пандемії. Більшість закривається, а ті хто залишається приймає ряд рішень, щоб зберегти свій бізнес. Зазвичай ці заходи спрямовані на скорочення робочих місць, для цього приймають такі рішення: звільнення працівників, або скорочення зарплат, або відпустка за власний рахунок на невизначений термін. Це призводить до збільшення безробіття в Україні, за даними дослідження кількість непрацюючого населення становить 3 млн і ця цифра зростає з кожним днем.

По-третє, найважчі часи, для компаній настануть після закінчення карантину. Малому та середньому бізнесу буде набагато важче виходити з умов світової пандемії COVID-19, ніж великому. Їм знадобиться багато часу і коштів, щоб повернутися до того самого стану, в якому вони було до запровадження обмежувальних заходів. Для відновлення діяльності потрібно уже зараз діяти і готуватися до змін.

Для запобігання розширення кризового стану на підприємстві необхідно: максимально швидко адаптуватися до «нового ринку» в умовах світової пандемії COVID-19; впроваджувати структурні зміни такі, як перехід на цифрові технології чи створення антикризового фонду; перевести певні процеси бізнесу в онлайн-режим; зробити переоцінку фінансування; тимчасово переорієнтувати бізнес; розробити нову стратегію розвитку, враховуючи поточну ситуацію; зосередитися на тій галузі, яка є найприбутковіша для вашого бізнесу.

Література.

1. Нова реальність. Як уникнути економічного колапсу? URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/koronavirus-ta-biznes-8-krokv-yak-uniknuti-katastrofi-ostanni-novini-50080765.html> (дата звернення 10.05.2020 р).
2. Україна на карантині: моніторинг суспільних настроїв. URL: <http://ratinggroup.ua/research/ukraine/7ffba32fbac0ba2a21713d0a9f2c5d5.html%20> (дата звернення 09.05.2020 р).
3. Андрій Буренок, TripMyDream про корона кризу. URL: <https://ain.ua/2020/03/20/coronacrisis-v-tripmydream/> (дата звернення 08.05.2020 р).
4. «До 3000 звернень щодня»: блиц з генеральним директором SkyUp. URL: <https://ain.ua/2020/04/06/blic-z-generalnim-direktorom-skyup/> (дата звернення 09.05.2020 р).
5. Коронавірус vs бізнес: як коронакриза змінила український бізнес. URL: <https://mind.ua/openmind/20210451-koronavirus-vs-biznes-yak-koronakriza-zminila-ukrayinskij-biznes> (дата звернення 10.05.2020 р).
6. Як криза позначилася на зарплатах IT-фахівців – опитування AIN.UA. URL: <https://ain.ua/2020/04/27/zhenshin-sokrashhayut-chashhe-muzhchin-kak-krizis-otrazilysya-na-zarplatah-ukraincev-opros-ain-ua/> (дата звернення 12.05.2020 р).
7. Голодні та злі: як страждає і виживає український бізнес через карантин. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-52203713> (дата звернення 13.05.2020 р).

8. Uber, Airbnb, Disney, Tesla. Пандемія коронавірусу привела до безпрецедентних масових звільнень. URL: <https://nv.ua/biz/markets/uber-airbnb-disney-tesla-koronavirus-i-karantin-privel-k-besprecedentnym-massovym-uvolnениyam-50086807.html> (дата звернення 12.05.2020 р).
9. Для українського бізнесу, закритого на карантин, скасували плату за оренду - як це працює (оновлено). URL: <https://ain.ua/2020/03/30/otmenili-platu-za-arendu/> (дата звернення 10.05.2020 р).
10. Як карантин вплинув на український рекрутинг – велике опитування AIN.UA. URL: <https://ain.ua/2020/03/27/vliyanie-karantina-na-rekruting-bolshoj-opros/> (дата звернення 10.05.2020 р).

References.

1. NV online Magazine (2020), “New Reality. How to avoid economic collapse?“, available at: <https://nv.ua/ukr/opinion/koronavirus-ta-biznes-8-krokv-yak-uniknuti-katastrofi-ostanni-novini-50080765.html> (Accessed 10 May 2020).
2. Rating Group (2020), “Ukraine in quarantine: monitoring of public sentiment“, available at: <http://ratinggroup.ua/research/ukraine/7ffba32fbac0ba2a21713d0a9f2c5d5.html%20> (Accessed 09 May 2020).
3. AIN.UA online magazine (2020), “Andriy Burenok, TripMyDream about the crown crisis“, available at: <https://ain.ua/2020/03/20/coronacrisis-v-tripmydream/> (Accessed 08 May 2020).
4. AIN.UA online magazine (2020), “Up to 3,000 calls a day“: a blitz with the CEO of SkyUp“, available at: <https://ain.ua/2020/04/06/blic-z-generalnim-direktorom-skyup/> (Accessed 09 May 2020).
5. Mind Club online magazine (2020), “Coronavirus vs business: how the corona crisis has changed Ukrainian business“, available at: <https://mind.ua/openmind/20210451-koronavirus-vs-biznes-yak-koronakriza-zminila-ukrayinskij-biznesb> (Accessed 10 May 2020).
6. AIN.UA online magazine (2020), “How the crisis affected the salaries of IT specialists – AIN.UA poll“, available at: <https://ain.ua/2020/04/27/zhenshhin-sokrashhayut-chashhe-muzhchin-kak-krizis-otrazilysya-na-zarplatax-ukraincev-opros-ain-ua/> (Accessed 12 May 2020).
7. BBC News (2020), “Hungry and Evil: How Ukrainian Business Suffers and Survives Through Quarantine“, available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-52203713> (Accessed 13 May 2020).
8. NV online Magazine (2020), “Uber, Airbnb, Disney, Tesla. The coronavirus pandemic has led to unprecedented mass layoffs“, available at: <https://nv.ua/biz/markets/uber-airbnb-disney-tesla-koronavirus-i-karantin-privel-k-besprecedentnym-massovym-uvolnениyam-50086807.html> (Accessed 12 May 2020).
9. AIN.UA online magazine (2020), “For Ukrainian business closed for quarantine, the rent has been abolished – how it works“, available at: <https://ain.ua/2020/03/30/otmenili-platu-za-arendu/> (Accessed 10 May 2020).
10. AIN.UA online magazine (2020), “How quarantine affected Ukrainian recruitment – a large survey AIN.UA“, available at: <https://ain.ua/2020/03/27/vliyanie-karantina-na-rekruting-bolshoj-opros/> <https://ain.ua/2020/03/30/otmenili-platu-za-arendu/> (Accessed 10 May 2020).

Стаття надійшла до редакції 20.05.2020 р.